

Schopenhauer'ın «İrade ve Düşünce olarak Dünya»sını okumaya başladım. Muhtemelen tercüme edenler adını böyle tercüme etmemiştir. Felsefeyi Türkçe'ye tercüme etmek abes sayılıyor çünkü, Türkçe gibi görünen değişik bir dile tercüme ediyorlar, mazallah biri anlar da, üstadların söylediklerini eleştirmeye kalkar falan, haddine bakmadan.

İnsanın dünyayı varetmesinde, Arthur abi ne kadar radikaldir bilmiyorum ama şöyle bir fikir dolanıyor kafamda: «İnsanlar gerçeği inançları vasıtasıyla yaratır.» Gerçek diye bir şeyin olmadığını, mesela, ışık hızı diye bir şeyin olmadığını ancak ilk deney yapanın, «çok hızlı» kabul ederek başladığını ve sonuçta diyelim saniyede 200.000 km'lik bir hız bulduğunu düşünelim. Işık hızı da bu inançla şekillenmeye başlayacak. Sonraki deneyler de bu hızın biraz üstü, biraz altı, farklı bilgiler oluşturacak ve bir yerde herkesin inandığı bir fikir ortaya çıkacak.

İnsanın düşüncesiyle gerçeği yaratması meselesi, dünyanın bir rüyaya benzemesini şart koşar mı? Kolektif bir rüya olmalı değil mi bu, insanların hepsinin dünya hakkındaki inancı, o dünyayı oluşturur... diyebilir miyiz?

İnsanların dünyanın aldığı çoğu durum karşısında bir fikri yoktur, yani, diyelim, güneşin etrafındaki gezegenlerin ve astroidlerin sayısı konusunda bir fikirleri yoktur. Eskiden de yoktu, bunu çok az insan merak eder ve araştırır. Ancak araştıran insanların bir şekilde uzlaşması gerekir: O halde bu insanların uzlaşmasını sağlayan *hakem* nedir?

Diyelim bir bilgi var: *Işık hızı saniyede 300.000 km'dir* gibi bir bilgi. Bu bilgiyi araştıran da 3 kişi var, bunların hangisi *gerçeğe* daha yakın sayılacaktır?

Bu üç kişiden A'nın diğerlerinden daha iyi çalıştığını ve daha hassas bir iş çıkardığını, o sebeple bulunduğu değerin de *daha gerçek* olduğunu kabul edebilir miyiz? A, B, C kişileri arasından, A'nın karakteri veya çalışması *gerçeğe* daha yakın olmayı hakettiği için, kainattaki ışık hızını belirlediğini. *Hakemle* arası daha iyi olduğu için, *hakemin* de onunla arasının daha iyi olduğunu...

Bu düşünce bir noktada hakemin fiziksel sonuçları değil de, insanları tanımasını şart koşuyor. *Hakem* bakıyor, ışık hızı henüz bir *bilgi* değil, bunu araştıran da 3 kişi var, A, diğerlerinden daha iyi çalışıyor, daha dikkatli ve daha *iyi* bir insan. Onun için ışık hızı, A'nın bulunduğu değere daha yakın kabul ediliyor, hakem tarafından.

Sadece bu da değil, bir yandan da tutarlılık lazım. Diyelim ışık hızını bulduk ama bir yandan da zamanın ışık hızına göre nasıl değiştiğini bulmak icap ediyor. Işık hızını bir veri kabul ederek, gök cisimlerinin hareketlerini nasıl izah ediyorsun? Burada da bir tutarlılık gerekiyor: *Daha iyi çalışmanın* ölçüsü, bu durumda, daha önceki bilgilerle tutarlı bir teori ortaya koymak oluyor.

Bu söylediklerimin kulağını diğer elinle göstermek olduğunun farkındayım: Kainat en azından *hakem* bulundurmak zorunda ve biz bu hakeme danışmak, bir şekilde farklı düşünce ve fikirleri o hakemin puanlamasından geçirmek zorundayız. Dünyayı insanların düşünceleri de yaratıyor olsa, bir yerde iki farklı ve çelişkili düşüncenin aynı dünyada bulunması gerekiyor. Bu farklı düşüncelerin birbiriyle aynı

dünyada bulunabilmesi için, ya bu düşüncelerin dünyanın genel durumunu değiştiremediğini, ya da düşüncelerin dünyayı bir *hakeme* göre değiştirdiğini kabul etmek gerekiyor.

Daha basit bir örnek verelim: İnsanların ilk defa gördüğü bir meyve var, diyelim, bunu göre ilk insan domatese benzettiği için kırmızı, ikinci insan portakala benzettiği için turuncu, üçüncü insan elmaya benzettiği için sarı, dördüncü insan avokadoya benzettiği için yeşil görmüş olsun. Bu düşüncelerin hangisi o meyvenin gerçek rengini belirleyecektir?

Seçenekler şöyle:

- (a) Bu meyvenin gerçek bir rengi vardır ve bu rengi bu insanlardan biri görmüştür. Bu durumda bundan sonraki insanlar da büyük ölçüde o rengi göreceklerdir. İnsanların düşünceleri, meyvenin gerçek rengine etki etmez.
- (b) Bu meyvenin gerçek rengini onu ilk gören insanın düşüncesi belirlemiştir. Bu durumda meyve rengini *kaydeden* bir hakem gerekir.
- (c) Meyvenin rengini bu ilk dört kişiden akli en yerinde olan birinin algısı belirlemiştir. Diyelim bu C olsun. Bu durumda C'nin algısının diğerlerinden daha makbul olduğunu belirleyen bir *hakem* gerekir.
- (d) Meyvenin rengini bu ilk dört kişiden rastgele biri belirlemiştir. Bu durumda yine (b)'deki gibi algıyı daha sonrakilere taşıyacak bir hakem gerekir.
- (e) Meyvenin rengi ona inanan insanların sayısı doğrultusunda değişir. Diyelim B insanlara bu meyvenin turuncu olduğunu daha çok söylerse, insanlar da onu turuncu görecek ve sonunda meyvenin rengi turuncu olacaktır.
- (f) Meyvenin rengi herkesin inançlarını koruyacağı bir renge dönüşecektir. Bu örnekte bunu izah etmek zor ama diyelim turuncu ve kırmızı arasında kalsaydık, bazısının turuncu, bazısının kırmızı olduğu bir renge dönüşecekti. Bu durum bir yandan bu meyvenin asli bir rengi olduğu düşünce-sine de uygundur, ancak ilk algılayan bütün zihinlerin ortak tasavvurunun belirlediği bir renk olduğunu iddia edebiliriz. Bu durumda bu ortak tasavvurun sonraki algılamalara taşınmasını sağlayan bir *hakem* gerekir.

Bu ihtimaller belki çoğaltılabilir, ancak her şekilde anlaşılması gereken, insan düşüncesinin tek başına dünyayı oluşturmasının imkansız olduğu ve dışarıda *tutarlı* bir kainat olması gerektiğidir. Tutarlı kainat olmadan, insanların birbiriyle iletişim kurması da ve hatta düşünmesi, düşünce yürütmesi ve bu düşüncelerin dünyaya uyumlu olması, bu uyumluluğu kontrol etmesi mümkün değildir.

Düşüncelerin kainatı *yaratmasının* bir diğer anlamı şu olabilir: Gerçek ortadadır ancak onu çeşitli duygusal ve düşünce durumlarına *malzeme* yapabiliriz. Bahsi geçen meyvenin bir rengi vardır, ancak bu renk insanların diyelim hem turuncuya benzetebilecekleri, hem kırmızıya benzetebilecekleri bir

renktir. Kırmızı olduğuna inananların algısı daha kırmızı olurken, turuncu olduğunu inananların algısı daha turuncu olmaktadır.

Ancak bu *düşüncenin* dünyayı yarattığı anlamına gelmez, sadece eksik olduğu ve gerçekle arasındaki münasebetin *denk* olmadığı anlamına gelir. Gerçek dille, düşünceyle, resimle, müzikle ve sair şekillerde ifade edilemeyecek kadar karmaşıktır ve düşüncemiz, diyelim renkleri olduğu gibi anlayacak kadar becerikli değildir. Bu durumda farklı düşüncelerin dünyayı farklı yarattığı değil, bazı düşüncelerin gerçeğe diğer bazılarından daha yakın olduğu sonucu çıkar.